

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
СОЦІОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ДО РОБОТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ В ОСВІТІ:
ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ**

УДК 37.043.2-056.2/3

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.273457>

Юрій Пелех, доктор педагогічних наук, професор, завідувач
кафедри педагогіки, освітнього менеджменту і соціальної роботи,
Рівненського державного гуманітарного університету
Мирослава Філоненко, доктор психологічних наук, професор
кафедри загальної та медичної психології,
Національного медичного університету імені О.О. Богомольця
Зоя Шевців, доктор педагогічних наук, професор
кафедри педагогіки, освітнього менеджменту і соціальної роботи,
Рівненського державного гуманітарного університету

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
СОЦІОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ДО РОБОТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ В ОСВІТІ:
ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ**

У статті висвітлено сутність та особливості професійної діяльності групи фахівців соціономічних спеціальностей в інклюзивному освітньому середовищі. Уточнено деякі поняття терміносистеми інклюзивна освіта та розкрито сутність визначення “інклюзивна компетентність”. Схарактеризовано вихідні положення діяльності фахівців при наданні освітніх та додаткових послуг підтримки інклюзивної освіти. Визначено організаційно-педагогічні умови формування інклюзивної компетентності та обґрунтовано необхідність введення навчальних дисциплін “Інклюзивна освіта”, “Основи інклюзивної педагогіки”.

Ключові слова: інклюзія в освіті; фахівці соціономічних спеціальностей; інклюзивна компетентність; здобувач освіти з особливими освітніми потребами; організаційно-педагогічні умови.

Лім. 13.

Yurii Pelekh, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Head of the Pedagogy, Educational Management and Social Work Department
Rivne State University of the Humanities
Myroslava Filonenko, Doctor of Sciences (Psychology),
Professor of the General and Medical Psychology Department
Oleksandr Bohomolets National Medical University
Zoia Shevtsiv, Doctor of Sciences (Pedagogy),
Professor of the Pedagogy, Educational Management and Social Work Department
Rivne State University of the Humanities

**THEORETICAL-METHODICAL TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS
IN SOCIOLOGICAL SPECIALTIES FOR WORK IN THE CONDITIONS
OF EDUCATIONAL INCLUSION: FORMATION OF INCLUSIVE COMPETENCE**

The increase in the number of education seekers who need inclusive education requires a change in the training of specialists in socio-economic specialties of the “person-person” profession: managers and teachers, occupational therapists, social workers, rehabilitators, medical psychologists. The formed inclusive competence will make it possible to qualitatively provide educational and additional social, developmental and correctional and rehabilitation services in the process of teaching children with special educational needs. For those seeking education in pedagogical specialties, inclusive competence is presented in the professional standard as: the ability to provide educational services in conditions of inclusion to persons with special educational needs; the ability to develop methodological support for inclusive education; the ability to apply inclusive education technologies; the ability to support correctional and rehabilitation services provided by additional multidisciplinary specialists. Inclusive competence of specialists in socio-economic specialties is considered by us as an integrated personal development that develops on the basis of knowledge of inclusive education, special inclusive abilities and skills, professionally and personally significant qualities, mastery of inclusive and correctional rehabilitation technologies. The interpretation of discriminatory terms regarding children with special educational needs and concepts that determine the organizational conditions of quality inclusive education: “universal design”, “inclusive educational environment”, “reasonable accommodation”, “inclusive values”, “principles of humane pedagogy”. Pedagogical conditions for the professional training of future specialists in socio-economic specialties in the institution of higher education have been specified: 1) updating the content of training and introduction of the educational disciplines “Inclusive Education”, “Fundamentals of Inclusive Pedagogy”; 2) compliance with the principle of systematicity and continuity in the educational process; 3) conducting pedagogical seminars with the teaching staff of the higher education institution. It was determined that the key to the successful implementation of inclusive education is inclusive competence acquired in the process of training future specialists in socio-economic specialties.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ДО РОБОТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ В ОСВІТІ: ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Keywords: inclusion in education; specialists of socionomic specialty; inclusive competence; student with special educational needs; organizational and pedagogical conditions.

Постановка проблеми. Україна, перебуваючи у стані російсько-української війни, отримає значну кількість осіб, які будуть потребувати соціального забезпечення, освітньої підтримки, соціальної допомоги, якісних соціально-освітніх послуг, фізичної реабілітації, архітектурної доступності у закладах освітньої та соціальної сфери, від висококваліфікованих працівників, що водночас зумовлює підготовку висококваліфікованих фахівців соціономічних спеціальностей здатних до роботи в інклюзивному освітньому середовищі із сформованою у них інклюзивною компетентністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Студіювали проблему впровадження інклюзивної освіти в Україні Л. Вавіна, А. Давиденко, Л. Даниленко, В. Засенко, А. Колупаєва, К. Кольченко, І. Садова, Є. Синьов та ін. Напрацювання з питань формування інклюзивної компетентності педагогічних працівників представлені у працях С. Альохіної, Ю. Бойчук, О. Бородіної, О. Гноєвської, С. Ілляш, Н. Міськової, Г. Косаревої, О. Красовської, М. Пантюк, І. Садова, О. Хом'як та ін.

Умови організації та запровадження інклюзії в освіту, необхідність підготовки компетентних професійних кадрів, здатних і готових працювати з особами з особливими освітніми потребами, досліджували: Ю. Бойчук, Т. Бондар, О. Будник, О. Гордійчук, Д. Харві, Т. Дегтяренко, І. Демченко, Д. Депплер, М. Ейнскоу, Т. Лорман, І. Малишевська, О. Мартинчук, С. Миронова, О. Таранченко, М. Чайковський та ін.

Класифікацію професій типу “людина-людина” та розширення спектру його ролей студіювали Л. Анциферова, Т. Браніцька, С. Гвоздій, Е. Зеєр, В. Зінченко, Є. Климов, З. Ковальчук, А. Кононенко, Г. Маркова та ін.

Однак проблема формування інклюзивної компетентності фахівців соціономічних (ті професії, що допомагають – (від лат. *society* – суспільство) спеціальностей залишилася малодослідженою.

Мета статті полягає у дефініційному аналізі деяких понять терміносистеми інклюзивної освіти та визначенні організаційно-педагогічних умов формування інклюзивної компетентності у майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей у процесі професійної підготовки в закладах вищої освіти

Виклад основного матеріалу. Упровадження з 1 січня 2022 р. до системи освіти нової моделі інклюзивного навчання, спричиняє необхідність створення належних умов для навчання осіб з особливими освітніми потребами (ООП), у т.ч.: надання корекційно-реабілітаційної підтримки, психолого-педагогічного супроводу, необхідних альтернативних засобів та дидактичних технологій навчання [5],

що, своєю чергою, вимагає підготовки та перепідготовки фахівців різного профілю до роботи в умовах інклюзії в освіті.

У визначнику Є. Климова, група соціономічних спеціальностей входить до системи типу “людина-людина”. Л. Буркова вважає, що групу цих професій репрезентують передусім психолог, педагог, соціальний працівник, журналіст, політолог, соціолог та юрист [2].

Аналіз діяльності зазначених вище спеціальностей у наданні послуг допомоги та підтримки здобувачам освіти в інклюзивному навчанні, уможливив визначити такі види, як: медико-соціальне обслуговування (лікар, медсестра, ерготерапевт, соціальний працівник, реабілітолог, медичний психолог та ін.), освітні послуги (вихователь, психолог, гувернер, тренер, вчитель та ін.), соціально-побутове обслуговування (продавець, фахівець з соціальної роботи, офіціант й ін.). Спілкування у цьому випадку виступає основним механізмом професійної взаємодії фахівця різних спеціальностей і клієнта / пацієнта [13].

Враховуючи мету нашого дослідження, формування інклюзивної компетентності будемо розглядати як цілеспрямований і послідовний процес, що передбачає модернізацію освітнього процесу у закладі вищої освіти, зміни парадигми підготовки до соціально значущої діяльності в інклюзивному навчанні, збереження у здобувачів освіти здоров'я як стану повного фізичного, духовного і соціального благополуччя, а не лише психофізичного порушення та відсутності гострих та хронічних захворювань. У зв'язку з цим важливого значення набувають педагогічні умови, які розглядаємо як сукупність змісту, форм, методів і прийомів навчання, з використанням в освітньому процесі технології контекстного навчання.

Термін “інклюзія” (від *Inclusion* – включення) в широкому соціальному значенні означає процес залучення осіб, що мають порушення у фізичному чи психічному розвитку, до різних сфер життєдіяльності суспільства. Запровадження інклюзії в освіту та організацію інклюзивного навчання уможливить рівний, але справедливий доступ до навчання усіх дітей, що мають особливі освітні потреби (ООП). У Законі України “Про освіту” “інклюзивне навчання” тлумачиться як система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників [4].

Дискримінаційний підхід до осіб з порушеннями фізичного чи психічного здоров'я культивувався у свідомості громадян із вживанням терміна “людина-інвалід”, який у своїй сутності розумівся як “неповноцінна людина”, “маргінал”, “дефектна людина”,

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
СОЦІОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ДО РОБОТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ В ОСВІТІ:
ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ**

“хворий”. Відтепер у законодавчих документах України уніфіковано тезаурус інклюзивного навчання. Так, Постановою КМУ від 9.08.2017 р. № 588 внесено зміни щодо вживання термінів: “вади” замінити на “порушення”, “вади фізичного розвитку” – на “порушення фізичного, інтелектуального розвитку”; “діти-інваліди” вилучити, а ввести “діти з інвалідністю”. Так, поняття “дитина з особливими освітніми потребами” тлумачиться як особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту, сприяння розвитку її особистості, поліпшення стану її здоров’я та якості життя, підвищення рівня участі в житті громади [4].

У зв’язку із нововведенням до системи освіти біопсихосоціальної моделі та відмови від медичної, при спілкуванні необхідно уникати висловлювання “людина-інвалід”, а використовувати термін “особа з інвалідністю”; особа на кріслі колісному; дитина з інтелектуальним порушенням; людина з синдромом Дауна; особа з епілепсією; особа з емоційними порушеннями; особа з порушеннями зору, слуху, мови та мовлення.

Відповідно до резолюції Саламанкської конференції [9] та на основі результатів аналізу терміносистеми досліджуваної проблеми в законодавчих документах про інклюзивне навчання (“Про план дій із запровадження інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах на 2009–2012 рр.”, “Організацію інклюзивного навчання у загальноосвітньому навчальному закладі” тощо) і нинішньої обстановки в Україні, незаперечною є думка, що в групу осіб з особливими освітніми потребами мають входити: етнічні групи, нацменшини, іншомовні, емігранти, корінні жителі, які не володіють державною мовою; внутрішньо переміщені особи; особливо обдаровані особи; іншої сексуальної орієнтації; інших віросповідань, культурних традицій; соціально вразливі групи; з психофізичними порушеннями в розвитку; особи з інвалідністю [10].

Проаналізований нами джерельний масив наукової літератури дає можливість уточнити сутність та мету інклюзивного навчання, а в межах нашого дослідження розглядати його як спеціально організований і керований освітній процес взаємодії різнопрофільних фахівців соціономічних спеціальностей та здобувачів освіти, який базується на принципах недискримінації, справедливості з метою свідомого оволодіння усіма учасниками процесу компетентностями, визначеними Державними стандартами освіти, отримання певного рівня освіти. Натомість досягти якісного навчання в традиційному закладі освіти, не приклавши зусиль, долати екстер’єрну та інтер’єрну архітектурну забудову закладу, видається надзвичайно важко. Через те керівнику необхідно забезпечити в закладі освіти відповідне інклюзивне освітнє середовище.

У Законі України “Про освіту” (ст. 20), “інклюзивне освітнє середовище” яке тлумачиться як сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей [4]. У галузі архітектури будівництво з урахуванням різноманіття потреб людей має назву “універсальний дизайн”.

“Універсальний дизайн у сфері освіти” в Законі України “Про освіту” трактується як дизайн предметів, навколишнього середовища, освітніх програм та послуг, що забезпечує їхню максимальну придатність для використання всіма особами без необхідної адаптації чи спеціального дизайну [6]. Забезпечення доступності має включати: фізичне оточення, транспорт, інформацію, зв’язок, зокрема інформаційно-комунікаційні технології й системи, послуги. Питання доступності регулюються нормативними документами, зокрема Державними будівельними нормами “Інклюзивність будівель і споруд”, яке набрало чинності з 1 квітня 2019 року). В особливих випадках універсальний дизайн потрібно модифікувати під особисті потреби здобувача освіти, тобто забезпечити йому розумне пристосування безпосередньо на місці навчання у класній кімнаті, лабораторії, залі фізичної культури тощо [3].

З огляду на зазначене нами вище поняття “інклюзивне освітнє середовище” доповнено й potrаковано нами як комплекс організаційних умов для забезпечення освітніх потреб здобувачам освіти, завдяки матеріально-технічному, навчально-методичному, інформаційному та кадровому забезпеченню, безперешкодному доступу до закладу освіти та переміщення в ньому, яке загалом сприятиме ефективній соціалізації, навчанню, вихованню, розвитку, корекції та реабілітації [11].

Організація інклюзивного освітнього середовища в закладі освіти повинна підпорядковуватися: 1) загальним інклюзивним *цінностям*: право дітей з ООП на навчання за місцем проживання; рівність та справедливість до ВСІХ дітей, незалежно від їхньої національності, віку, мови, особливостей розвитку та поведінки, походження, фізичного та психологічного здоров’я; навчання в інклюзивному освітньому середовищі; постійний процес удосконалення освітніх програм, методик, комплексів та структур); 2) основному принципу освіти – гуманізації та гуманітаризації, що базуються на тріаді принципів гуманної педагогіки, а саме: *зрозуміти* – це не лише забезпечити дитині з ООП інклюзивне освітнє середовище, а дарувати позитивні емоції та забезпечити безпеку, проявляти інтерес до її бажань, допитливості та оточення; до того, як вона виражає свої думки та емоції; проявляти емпатію, поставивши себе на її місце; не робити поспішних висновків; *признати* – прийняти дитину як індивідуальність, з її поглядами, вчинками і позицією та *прийняти* її

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
СОЦІОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ДО РОБОТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ В ОСВІТІ:
ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ**

такою, якою вона є. 3) основним *принципам* інклюзивного навчання: право дитини на навчання; розумного пристосування та індивідуального планування; навчання відповідно до здібностей та вмінь здобувача освіти; зміни методів навчання та навчальної програми; організації додаткової підтримки згідно зі встановленими освітніми труднощами дитини з ООП [11].

Реалізувати означені вище принципи інклюзивного навчання забезпечать педагогічні фахівці, які підготовлені до роботи в умовах інклюзії, володіють інклюзивною компетентністю. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України затвердило розроблений МОН України професійний стандарт вчителя за професіями (наказ № 2736 від 23.12.2020), згідно з яким сучасний педагог має володіти здатністю створювати умови, які забезпечать функціонування інклюзивного освітнього середовища; здатністю до педагогічної підтримки осіб з особливими освітніми потребами; здатністю забезпечувати в освітньому середовищі сприятливі умови для кожного учня, залежно від його індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів [7].

Однак профіль непедагогічних фахівців соціономічних спеціальностей не включає перелік знань, якими мають володіти спеціалісти, котрі будуть підтримувати інклюзивне навчання. Цілком погоджуємося з С. Авдєвою і І. Мінаковою, що інклюзивна компетентність повинна формуватися на заходах інклюзивних знань, спеціальних інклюзивних умінь і навичок, професійних і особистісно значущих якостей, опанування здоров'язбережувальними і корекційно-розвивальними технологіями [1].

Тому у межах нашого дослідження реалізація поставленої мети потребує: 1) включення до змісту підготовки фахівців у непедагогічних закладах вищої освіти навчальної дисципліни “Інклюзивна освіта”, а для педагогічних, окрім зазначеної, ще й “Основи інклюзивної педагогіки”, що забезпечить вчителям інклюзивну методичну компетентність; 2) дотримання принципу систематичності та наступності в освітньому процесі через залучення студентів до науково-дослідницької роботи (написання проєктів, есе та рефератів, курсових, дипломних робіт, залучення до олімпіад, конференцій та семінарів, гуртків та проблемних груп), участі в конкурсі студентських наукових робіт з галузей знань і спеціальностей за напрямом “Актуальні проблеми інклюзивної освіти”; проходження різних видів практик в інклюзивному закладі освіти; 3) впровадження для педагогів спецкурсу “Командний підхід в організації інклюзивного навчання”.

Висновки. Визнаємо, що фахівці соціономічних спеціальностей, які будуть володіти інклюзивною компетентністю, зможуть розв'язати проблеми здобувачів освіти з ООП, які перебувають у складних

життєвих ситуаціях, пов'язаних із нестабільною ситуацією в Україні та в ході інклюзивного навчання долати труднощі управлінсько-методичного, соціально-педагогічного та медико-психологічного характеру. Вважаємо, що змістовне наповнення обов'язкових компонентів професійно-освітніх програм навчальними дисциплінами “Інклюзивна освіта”, “Основи інклюзивної педагогіки” та доповнення загальних компетентностей – інклюзивною компетентністю, допоможе реалізувати наявний запит на висококваліфікованих фахівців соціономічних спеціальностей. Отже досягнення поставленої мети інклюзивного навчання вимагає зміни системи підготовки фахівців для сфери освіти. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в обґрунтуванні необхідності введення спеціалізації для соціальних працівників “Асистент дитини в інклюзивному класі”, що забезпечить підготовку помічників дитини з ООП, а для педагогічних працівників – “Інклюзивне навчання”, яка гарантуватиме надання якісних освітніх послуг.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авдєва С., Мінакова І. Аналіз моніторингового дослідження рівня сформованості професійних компетентностей педагогічних працівників, які пов'язані з інклюзією та збереженням здоров'я. *Інноваційна педагогіка*. Вип. 4. 2021. С. 109–113.
2. Буркова Л.В. Визначення класу соціономічних професій. *Практична психологія та соціальна робота*. № 7. 2010. С. 68–73.
3. Державні будівельні норми України Інклюзивність будівель і споруд URL: https://dbn.co.ua/load/normativy/dbn/dbn_v_2_2_40/1-1-0-1832 (дата звернення: 19.12.2022).
4. Закон України “Про освіту” № 2145-VIII. URL: зі змінами URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 02.01.2023).
5. Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами у 2022/2023 навчальному році. Лист МОН № 1/10258-22 від 06.09.2022 URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-organizaciyu-osvitnogo-procesu-ditej-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-u-20222023-navchalnomu-roci> (дата звернення: 20.12.2022).
6. Про внесення змін до Закону України “Про освіту” щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг. Закон України від 23 травня 2017 року № 2053-VIII. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2053-viii> (дата звернення: 16.01.2023).
7. Професійний стандарт за професіями “Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти”, “Вчитель закладу загальної середньої освіти”, “Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)” (затв. наказом Мін-ва розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України 23.12.2020 року № 2736). URL: https://www.auc.org.ua/sites/default/files/sectors/u-137/standart_uchytelya_pochatkovoyi_shkoly.pdf.
8. Садова І. Формування інклюзивної готовності майбутніх учителів початкової школи. *Молодь і ринок*. № 10 (177), 2019. URL: <https://www.researchgate.net/publication/345028409> (дата звернення: 16.01.2023).

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
СОЦІОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ДО РОБОТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ В ОСВІТІ:
ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ**

9. Саламанська декларація та рамки дій щодо освіти осіб з особливими потребами Прийнята всесвітньою конференцією щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами: доступ і якість 7–10 червня Саламанка, Іспанія 1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94 (дата звернення: 16.01.2023).

10. Шевців З.М. Теорія і методика професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі загальноосвітнього навчального закладу: автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Рівне. 44 с.

11. Шевців З.М. Основи інклюзивної педагогіки. Вид. 2-ге, виправлене, доповнене. Львів: “Новий світ-2000”, 2019. 264 с.

12. Шевців З.М. Теоретичні основи імплементації інклюзивної освіти в Україні. Професійна підготовка майбутніх педагогів: теорія та практика: монографія. Рівне: О. Зень, 2020. С. 49–67.

13. Шевців З.М., Філоненко М.М. Реабілітаційна компетентність як складник професійної підготовки майбутнього фахівця соціономічної професії до роботи в умовах інклюзії. *Педагогічні науки: збірник наукових праць Херсонського державного університету. Видавничий дім “Гельветика”*, 2020. Вип. 90. С. 124–129.

REFERENCES

1. Avdieieva, S. & Minakova, I. (2021). Analiz monitorynhovoho doslidzhennia ravnia sformovanosti profesiynykh kompetentnosti pedahohichnykh pratsivnykiv, yaki poviazani z inkluziieiu ta zberzhenniam zdorovia [Analysis of a monitoring study of the level of formation of professional competencies of pedagogical workers, which are related to inclusion and health preservation]. *Innovative pedagogy*. Vol. 4. pp. 109–113. [in Ukrainian].

2. Burkova, L.V. (2010). Vyznachennia klasu sotsionomichnykh profesii [Definition of the class of socioeconomic professions]. *Practical Psychology and Social Work*. No. 7. pp. 68–73. [in Ukrainian].

3. Derzhavni budivelni normy Ukrainy. Inkluzyvnist budivel i sporud (2018). [State building regulations of Ukraine Inclusiveness of buildings and structures]. Available at: https://dbn.co.ua/load/normativy/dbn/dbn_v_2_2_40/1-1-0-1832 (Accessed 19 Dec. 2022). [in Ukrainian].

4. Zakon Ukrainy “Pro osvitu” № 2145-VIII. URL: zi zminy [Law of Ukraine “On Education” No. 2145-VIII. URL: with changes]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (Accessed 02 Jan. 2023). [in Ukrainian].

5. Metodichni rekomendatsii shchodo orhanizatsii osvithnoho protsesu ditei z osoblyvymy osvithnyimi potrebamy u 2022/2023 navchalnomu rotsi (2022). [Methodological recommendations regarding the organization of the educational process of children with special educational needs in the 2022/2023 academic year]. Letters of the Ministry of Education and Culture No. 1/10258-22 dated September 6. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-organizaciyu-osvithnogo-procesu-ditej-z-osoblyvimi-osvithnyimi-potrebami-u-20222023-navchalnomu-roci> (Accessed 20 Dec. 2022) [in Ukrainian].

6. Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy “Pro osvitu” shchodo osoblyvosti dostupy osob z osoblyvymy osvithnyimi

potrebamy do osvithnykh posluh (2017). [On amendments to the Law of Ukraine “On Education” regarding the peculiarities of access of persons with special educational needs to educational services]. Law of Ukraine dated May 23, No. 2053-VIII. Available at: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2053-viii> (Accessed 16 Jan. 2023). [in Ukrainian].

7. Profesiyni standart za profesiiami “Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity”, “Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity”, “Vchytel z pochatkovoї osvity (z diplomom mladshoho spetsialista)” (2020). [Professional standard for the professions “Teacher of elementary classes of a general secondary education institution”, “Teacher of a general secondary education institution”, “Teacher of primary education (with junior specialist diploma)”]. Available at: https://www.auc.org.ua/sites/default/files/sectors/u-137/standart_uchytelya_pochatkovoyi_shkoly.pdf (Accessed 16 Jan. 2022). [in Ukrainian].

8. Sadova, I. (2019). Formuvannia inkluzyvnoi hotovnosti maibutnykh uchyteliv pochatkovoї shkoly. [Formation of inclusive readiness of future primary school teachers]. *Youth and market* No. 10(177). Available at: <https://www.researchgate.net/publication/345028409> (Accessed 16 Jan 2023). [in Ukrainian].

9. Salamanska deklaratsiia ta ramky dii shchodo osvity osob z osoblyvymy potrebamy Pryniata vsesvitnoiu konferentsiieiu shchodo osvity osob z osoblyvymy osvithnyimi potrebamy: dostup i yakist 7–10 chervnia Salamanka, Ispaniia (1994). [Salamanca Declaration and Framework for Action on Special Needs Education Adopted by World Conference on Special Needs Education: Access and Quality June 7–10 Salamanca, Spain 1994]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94 (Accessed 16 Jan. 2023). [in Ukrainian].

10. Shevtsiv, Z.M. (2017). Teoriia i metodyka profesiinoї pidhotovky maibutnykh uchyteliv pochatkovoї shkoly do roboty v inkluzyvnomu seredovyschi zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu [Theory and methods of professional training of future primary school teachers to work in an inclusive environment of a general educational institution]. *Extended abstract of Doctor’s thesis*. Rivne, 44 p. [in Ukrainian].

11. Shevtsiv, Z.M. (2019). Osnovy inkluzyvnoi pedahohiky [Basics of inclusive pedagogy]. 2nd edition, corrected, supplemented. Lviv, 264 p. [in Ukrainian].

12. Shevtsiv, Z.M. (2020). Teoretychni osnovy implementatsii inkluzyvnoi osvity v Ukraini [Theoretical foundations of implementation of inclusive education in Ukraine]. *Professional training of future teachers: theory and practice: monograph*. Rivne, pp. 49–67. [in Ukrainian].

13. Shevtsiv, Z.M. & Filonenko, M.M. (2020). Reabilitatsiina kompetentnist yak skladnyk profesiinoї pidhotovky maibutnoho fakhivtsia sotsionomichnoi profesii do roboty v umovakh inkluzii [Rehabilitation competence as a component of the professional training of a future specialist in the socioeconomic profession to work in conditions of inclusion]. *Pedagogical sciences: collection of scientific works of Kherson State University. Helvetica Publishing House*. Vol. 90. pp. 124–129. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 21.01.2023

